

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ

**ПОРУШЕННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ В ПРОГРАМІ
«ГОВОРИТЬ УКРАЇНА» ЗА 2019–2022 рр.**

Кваліфікаційна робота
студента 2 курсу, групи ЛЖ-61,
другого (магістерського) рівня
вищої освіти
спеціальності 061 «Журналістика»
ПЕТЛЕНКА Гліба Володимировича

Керівник:
Нечаєва Наталя Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ ТА ЇЇ ПОРУШЕНЬ	6
1.1. Поняття журналістської етики у фахових дослідженнях	6
1.2. Основні типи порушень журналістської етики.....	9
1.3. Напрямки боротьби із порушеннями журналістської етики	13
Висновки до розділу 1	177
РОЗДІЛ 2. ТОК-ШОУ ЯК ПРОСТІР ПОРУШЕНЬ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА.....	18
2.1. Жанрові домінанти ток-шоу	18
2.2. Провокативність та маніпулятивність як характерні ознаки дискурсу ток-шоу.....	22
2.3. Закономірності розвитку жанру ток-шоу в українському телевізійному просторі.....	27
2.4. Мотивація порушень кодексу етики журналіста в різних жанрових різновидах ток-шоу	32
Висновки до розділу 2	37
РОЗДІЛ 3. ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИНИКНЕННЯ ПОРУШЕНЬ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ У ПРОГРАМІ «ГОВОРИТЬ УКРАЇНА»	39
3.1. Ідейно-тематичні домінанти програми «Говорить Україна»	39
3.2. Провідні чинники виникнення порушень журналістської етики у програмі «Говорить Україна»	43
3.3. Форми порушень журналістської етики у програмі «Говорить Україна»	45
Висновки до розділу 3	52
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Важливою складовою сучасної науки про мораль є етика словесної творчості, до якої мають безпосередню причетність журналісти.

Професійна етика журналіста є одним з напрямів розвитку загальної етики як науки про мораль і моральність. Перед розглядом сутності професійної етики в журналістиці вважаємо за необхідне навести дефініцію журналістики як соціального інституту та наукової дисципліни. Серед визначень понять «журналістика» у вітчизняних вчених відзначимо наступні:

- соціальний інститут, що забезпечує суспільство актуальною інформацією про явища та процеси соціального світу, трансформуючи її у зміст, доступний для масової аудиторії через різноманітні медіа-платформи з метою формування громадської думки, соціальної інтеграції та адаптації [1, с. 46-47];

- інформаційні продукти, створені учасниками суспільного життя, що разом із діяльністю, спрямованою на збирання та поширення цих даних через засоби масової комунікації (пресу, радіо, телебачення, інформаційні агентства та фотоматеріали), формують основу громадської інформаційної активності [9, с. 24-25].

- згідно з Оксфордським словником (Великобританія), журналістика охоплює діяльність зі збору та підготовки новин для публікації в газетах, журналах, на радіо, телебаченні чи новинних інтернет-платформах, а також самі створені новини [44].

- згідно зі словником Вебстера (США), журналістика визначається як процес збору та редагування новин для їх подання через засоби масової інформації [39].

Після визначення журналістики як соціального інституту та наукової дисципліни, наведемо дефініцію поняття «професійна етика журналіста».

Професійна етика журналіста – це комплекс моральних норм професійної діяльності представника засобів масової інформації.

Наразі у вітчизняному журналістикознавстві відсутні цілісні студії, присвячені дослідженню морально-етичних аспектів ток-шоу як жанру. Ця обставина, на наш погляд, свідчить про актуальність теми дослідження.

Мета дослідження: визначення закономірностей порушень морально-етичних настанов в ефірі загальноукраїнського ток-шоу «Говорить Україна».

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати **ряд завдань:**

1. Розглянути поняття журналістської етики у фахових дослідженнях;
2. Визначити основні типи порушень журналістської етики;
3. Виявити напрямки боротьби із порушеннями журналістської етики;
4. З'ясувати жанрові домінанти ток-шоу;
5. Охарактеризувати провокативність та маніпулятивність як характерні ознаки дискурсу ток-шоу;
6. Проаналізувати закономірності розвитку жанру ток-шоу в українському телевізійному просторі;
7. Віднайти мотивацію порушень кодексу етики журналіста в різних жанрових різновидах ток-шоу;
8. Окреслити ідейно-тематичні домінанти програми «Говорить Україна»;
9. Назвати провідні чинники виникнення порушень журналістської етики у програмі «Говорить Україна»;
10. Систематизувати форми порушень журналістської етики у програмі «Говорить Україна»

Об'єктом дослідження є морально-етичний компонент функціонування сучасного телебачення.

Предмет дослідження: закономірності порушень морально-етичних настанов в ефірі загальноукраїнського ток-шоу «Говорить Україна».

Матеріал дослідження: ток-шоу «Говорить Україна».

Методи дослідження: порівняльний, культурно-історичний, контент-аналіз.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що це одна з перших в українському журналістикознавстві студія, присвячена вивченню закономірностей реалізації морально-етичних настанов в ефірі загальноукраїнських ток-шоу (на матеріалі програми «Говорить Україна»).

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні та систематизації вивчення закономірностей реалізації морально-етичних настанов в ефірі загальноукраїнських ток-шоу.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його матеріалів у подальших студіях, присвячених зазначеній проблемі.

Структура дослідження зумовлена його метою та завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ ТА ЇЇ ПОРУШЕНЬ

1.1. Поняття журналістської етики у фахових дослідженнях

Задля ґрунтовного дослідження професійної етики журналіста як одного з напрямів розвитку загальної етики, вважаємо за необхідне докладніше розглянути класифікацію засобів масової інформації за видами. Преса — це друковані засоби масової інформації, які випускаються регулярно під постійною назвою з періодичністю від одного номера на рік або частіше. До преси відносять газети, журнали, альманахи, збірники, бюлетені, а також іноді книги й листівки, що видаються у визначеному тиражі.

Засоби масової інформації характеризуються публічністю, що передбачає доступність для широкого та неперсоніфікованого кола споживачів, використанням спеціальних технічних засобів, а також непрямою взаємодією між комунікаційними партнерами, розділеною у просторі та часі.

Аудиторія ЗМІ є змінною, а взаємодія здебільшого односпрямована — від комунікатора до реципієнта. Головною метою ЗМІ є передача інформації споживачам через різні канали, зокрема пресу, радіо та телебачення. Дослідники підкреслюють значні можливості ЗМІ у сфері політичних маніпуляцій та впливу на масову свідомість, зокрема через формування суспільної думки щодо конкретних подій. В Україні проблема взаємодії медіа та суспільства набуває особливої ваги через недостатній рівень медіаграмотності населення, що поєднується зі швидким розвитком інформаційних і політичних технологій, які значно випереджають законодавчі механізми регулювання інформаційної політики, обмежуючи можливості для маніпулятивного впливу ЗМІ [37].

Переходячи власне до аналізу етики журналістської діяльності як одного з сегментів загальної етики, відзначимо, що актуальними у цій

діяльності, особливо в умовах всездозволеності, а не справжньої свободи слова, актуальними є такі поняття, як «всебічність» і «об’єктивність». За Кодексом етики українського журналіста можна визначити схему поведінки журналіста в будь-яких професійних ситуаціях (рис.1.1).

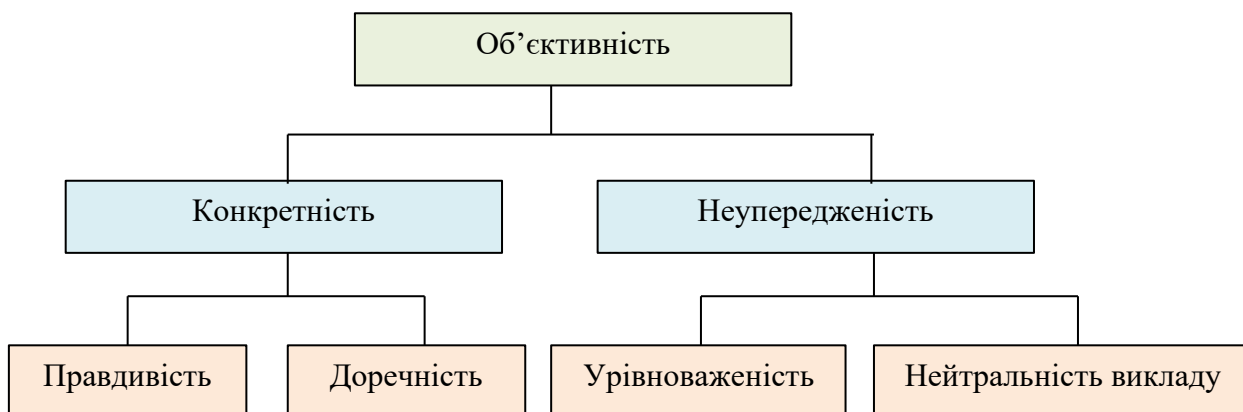

Рис. 1.1. Умовна схема складових журналістської етики [14]

Академік А. Москаленко зазначає, що об’єктивність, правдивість і достовірність інформації можуть бути виміряні, оскільки факти підлягають перевірці. Журналістика, відповідно, передбачає обов’язкову перевірку та перепереверку інформації. Існує правило – перевіряти недостатньо якісну інформацію по трьох різних джерелах. Однак вимагати, щоб усі подані факти завжди були абсолютною істиною, означає повністю паралізувати практичну роботу журналістів, яка й так нагадує змагання із часом [34, с. 147].

Відповідальність пронизує всі сфери людської діяльності, від побуту та дозвілля до виробництва й управління, будучи невід’ємним елементом суспільного життя. Як категорія, вона включає обов’язок і готовність суб’єкта відповідати за свої дії, вчинки та їхні наслідки. Залежно від об’єкта й суб’єкта, відповідальність може набувати форм особистої, соціальної, моральної чи юридичної.

Ще у 1956 році американські соціологи Ф.Сіберт, Т.Пітерсон, У.Шрамм запровадили поняття соціальної відповідальності [43]. Разом зі своїми колегами У.Шрамм досліджував специфіку розвитку світової преси: це відносини з державою; застосування засобів масової інформації конкретними суб’єктами; важелі контролю над пресою; межі критики

політичної інформаційної машини й чиновників, її обслуговуючих; питання власності інститутів преси; особливості її аудиторії; права інформаційних органів та їх можливості.

У.Шрамм визначив модель взаємозв'язку виділених ним властивостей - теорію соціальної відповідальності, що представляє собою певний договір між уявленням про необхідність державного контролю над функціонуванням засобів масової інформації й збереженням повної свободи преси. Безсумнівно, що у концепції соціальної відповідальності була здійснена спроба поєднати три різні принципи: особистої свободи й вибору; боргу медіа перед суспільством, свободи медіа.

Д. Маккуйел визначає ключові принципи теорії соціальної відповідальності, які мають керувати діяльністю засобів масової інформації:

1. Медіа несуть відповідальність перед суспільством і зобов'язані виконувати свої суспільні обов'язки.
2. Ця відповідальність реалізується шляхом дотримання високих стандартів професійної діяльності, які включають достовірність, точність, правдивість, об'єктивність та збалансованість інформації.
3. Засоби масової інформації мають забезпечувати механізми саморегуляції, діючи в межах правових норм і соціальних стандартів.
4. Медіа повинні уникати поширення контенту, здатного спровокувати злочини, насильство, суспільні конфлікти чи дискримінацію меншин.
5. Інформаційна діяльність ЗМІ повинна сприяти плюралізму, забезпечуючи представлення різноманітних поглядів і створюючи простір для висловлення альтернативних думок чи права на відповідь.
6. Відповідальність передбачає орієнтацію медіа на високі стандарти роботи та забезпечення інтересів і благополуччя своєї аудиторії.
7. Журналісти та працівники медіасфери мають нести відповідальність перед своїми роботодавцями, ринком і суспільством, виконуючи свої обов'язки з урахуванням цих вимог. [38, с.210-211].

Однією з ключових управлінських функцій ЗМІ є регульовальна

діяльність, що передбачає встановлення загальних норм поведінки та їх адаптацію до змінних обставин. Організаційний потенціал медіа проявляється непрямо, зокрема через проведення пропагандистських кампаній або популяризацію правових знань.

У сучасних умовах соціальна відповідальність найтіснішим чином зв'язана зі свободою слова засобів масової інформації. Свобода слова має цінність безсумнівну, але не безумовну, і бачити в її впливі на суспільство тільки творчий початок буде неправильно. Свобода засобів масової інформації тільки тоді творча, коли вона перебуває у системі моральних цінностей у результаті внутрішнього осмислення того, що можна, а чого не можна й навіть шкідливо проектувати на аудиторію за сучасних умов. Якщо ж преса нічим не обмежена й виходить за рамки соціальної й моральної відповідальності, то вона знищує все навколо й себе у тому числі, таким чином, стаючи соціально небезпечною.

1.2. Основні типи порушень журналістської етики

Перше, що має зрозуміти журналіст, головне – не боятися висвітлювати будь-які проблеми, навіть якщо вони можуть бути болючими та неприємними. Замовчування проблеми не призводить до її вирішення, а лише показує джерелам цієї проблеми, що можна продовжувати свою діяльність, бо ЗМІ можуть просто злякатися про це говорити. Одним із таких прикладів такого порушення є мовчання на темі насильства.

Медійники зазначають, що регулярне висвітлення теми насильства може сприяти попередженню певних нещасних випадків та допомагати жертвам насильства знаходити підтримку. Замовчування страждань людей створює ілюзію відсутності проблеми, що може призводити до її ігнорування. Водночас важливо уникати крайнощів: не слід надмірно драматизувати ситуацію або применшувати її значення через використання евфемізмів. Критичне мислення та емоційна стриманість залишаються ключовими принципами при висвітленні таких тем.

Для кожного журналіста важливо розуміти, що він пише. В даному випадку необхідно розібратися з тим, що таке насильство, як воно може виявлятися, які види насильства існують, у чому їх особливості, до чого той чи інший вид насильства може привести, які є стереотипи про насильство, чому вони виникли і чому вони помилкові. Коли наявне чітке розуміння проблеми, можна уникнути багатьох помилок.

Якщо співробітник редакції розібрався у темі насильства, він має розуміти, що насильство – це система, а не поодинокий випадок. Коли відбувається серйозний насильницький акт і він доходить до засобів масової інформації, часто в медіа йдеться лише про саму подію без контексту і без інших менш серйозних випадків побоїв або домагань через тяжкість ситуації.

За такого підходу в аудиторії може скластися спотворене сприйняття: все було добре, і несподівано сталося насильство. Невеликий виняток – новина. Але навіть там після основних даних про те, що сталося, можна коротко описати передісторію.

Щоб грамотно враховувати контекст із наведеної проблеми, необхідно знати цикл насильства. Він складається з чотирьох стадій: стадія напруги, що наростає, акт насильства, примирення і «медовий місяць».

У першому етапі зростання напруги часто трапляються сварки, конфлікти. Обидві сторони можуть намагатись здійснювати тиск одна на одну, але ще тримаються на рівних.

Потім, коли стадія напруги сягає межі, відбувається насильницький акт. Як правило, саме на стадії насильницького акта той, на кого було спрямоване насильство, звертається до правоохоронних органів та ЗМІ.

Потім іде примирення. Постраждалій може здаватися, що автор насильства визнав провину і далі все буде добре.

Особливо ця ілюзія небезпечна на стадії медового місяця. У цей період гвалтівник сильно змінюється: починає доглядати постраждалу, робить їй подарунки, піклується про неї.

Часто саме в такі моменти потерпіла відчувається жертвою, вважає, що вона сама у всьому винна, забирає заяву з поліції. Однак незабаром медовий місяць закінчується, знову починається стадія зростання напруги, потім йде насильницький акт, примирення та медовий місяць.

Щоразу цей цикл може ставати коротшим і триватиме доти, доки все не дійде до смерті однієї зі сторін або поки не стане ясно, що це система, і не будуть вжиті якісь заходи. Так, журналіст повинен розкривати контекст насильства, що відбулося, щоб суспільство розуміло, що насильство – це система, що одиничного насильницького акту не буває, що один раз несе за собою інші і часто більш важкі, щоб люди намагалися якомога раніше зупинити насильство і не вважали, що насильство закінчилося на стадіях примирення та «медового місяця».

Висвітлення теми домашнього насильства вимагає акценту на його суттєвому порушенні прав людини.

Як уже зазначалося, насильство є системним явищем, а не одиничними випадками, оскільки має певний цикл і безпосередньо порушує фундаментальні права: на життя, свободу від тортур і принизливого поводження, безпеку особи, рівний захист законом, рівність у сімейних відносинах, а також право на максимальний рівень фізичного й психічного здоров'я [29, с.22], [14], [19]. Ці принципи закріплені в Загальній декларації прав людини (1948 р.) та Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Чітке висвітлення журналістами інформації про насильство як порушення прав людини, а також доступних механізмів захисту, сприяє підвищенню обізнаності громадян щодо способів захисту своїх прав, що потенційно може зменшити кількість трагічних випадків. У матеріалах на цю тему важливо вказувати конкретні контакти, зокрема номери екстрених служб та організацій, які надають допомогу постраждалим від порушень прав людини.

При написанні текстів про насильство варто також звертатися до експертів: психологів, соціальних працівників чи юристів, щоб ті дали коментарі про те, як діяти при порушенні прав, як жертві заспокоїтися або про те, який стрес вона пережила.

При відборі фахівців важливо враховувати їхню кваліфікацію, ретельно відбираючи кожного, хто міг би дати коментар. Якщо фахівець не спеціалізуватиметься на темі насильства, то жодної користі він не принесе.

Журналістам важливо враховувати, що адвокат не може надавати коментарі щодо справ, які не входять до його компетенції. У випадках висвітлення конкретних випадків насильства необхідно зосереджувати увагу на тому, хто саме веде відповідну справу, щоб забезпечити точність і коректність інформації.

Не менш важливо уникати непотрібних сенсацій та не драматизувати ситуацію, бо тут наявний великий ризик спотворити ситуацію, що може зашкодити постраждалим. Часто у ЗМІ важливі рейтинги та перегляди, через що страждає якість та достовірність інформації.

Продовжуючи тему насильства як приклад, ми можемо враховувати порушення приватності як серйозним порушенням журналістської етики. Журналіст не має права публікувати роботи про жертв насильства без їхньої згоди та впевненості про те, що це не нашкодить їхньому стану.

По-перше, порушення цього правила піддає жертву додатковому психологічному тиску та додатковому ризику, особливо якщо провину підозрюваного не доведено або проти нього взагалі не ведеться провадження. По-друге, це може привести до соціальної стигматизації та булінгу з боку суспільства. По-третє, якщо інформація про злочин не підтвердиться, то довіра до медіа, яке запросило потенційну жертву в студію, буде підірвано.

Не менш важливо при цьому максимально уникати драматизації та експлуатації жертви в цілях отримати ексклюзивну інформацію з деталями. Журналіст у першу чергу має надавати аудиторії суспільно корисну інформацію або пропонувати через запрошених експертів шляхи вирішення

проблеми. Зйомка травм чи емоційного стану жертви, або питання про деталі скоєного насильства не відповідають критеріям суспільно корисної інформації.

У підсумку це призводить до того, що аудиторія отримує емоції, а не конструктивні варіанти розв'язку проблеми, а також питання насильства через чутливі деталі може рутинізуватися та формувати байдужість до таких злочинів у суспільства. Проблема має висвітлюватися комплексно та структуровано: замість чутливих деталей мають бути причини, наслідки та шляхи рішень проблеми. А також основний фокус має бути на успішних історіях вирішення цієї проблеми на певних прикладах.

Лише якщо журналіст орієнтується на принципи об'єктивності, поваги та намагання в першу чергу висвітлити суспільно корисну інформацію, тоді він не порушує Кодекс етики.

1.3. Напрямки боротьби із порушеннями журналістської етики

На жаль, засоби масової інформації на сьогоднішній день найчастіше демонструють неварті уваги теми, антицінності, які найчастіше задовольняють самі низинні потреби окремих представників суспільства. Об'єктивна ж інформація й високі теми є рідкістю й великою цінністю, адже саме така інформація допомагає людині в її самореалізації. Одним із прикладів зниження інтелектуального рівня медіаконтенту є широке поширення страхів серед суспільства – новини, як правило, наповнені інформацією про підвищення тарифів, катастрофах різного роду, свідомо відчужуючись від оптимістичних сюжетів. Стала новим трендом "переорієнтація" суспільства на брехливі «цінності» - це формат програм містичного роду, де людина з реального світу з його проблемами й труднощами ведуть в ілюзорно-ірреальний мир. Ця руйнуюча картина світу, яка формується засобами масової інформації, веде до віри в надприродне, різних магів, екстрасенсів і шарлатанів і направляє індивіда у свідомо неправильне русло розв'язання життєвих питань [11, с.117].

Віра у містику й гіпертрофія негатива, які ллються на споживача із засобів масової інформації, викликають у суспільній свідомості песимістичні настрої. Проте засобу масової інформації повинні створювати всі умови для позитивного настрою у суспільстві, відмови від катастрофічної картини світу й неправильної інтерпретації сьогодення, що й можна вважати проявом соціальної відповідальності медіа.

Засобам масової інформації слід завжди пам'ятати про відповідальність за ту інформацію, яку вони передають своїй аудиторії. Насамперед, журналіст відповідальний перед громадськістю, маючи на увазі різні соціальні інтереси. Соціальна відповідальність вимагає, щоб у всіх обставинах журналіст діяв відповідно до моральних принципів, загальноприйнятих у масовій свідомості, як обраної ним позиції, яка, як і переконання, виступає утворюючою частиною світогляду; вважається наявністю етично припустимих алгоритмів поведінки журналіста й способів її вираження, включає к себе елемент оціночності, моральні орієнтири й осмислену відповідальність особистості.

За сучасних умов засоби масової інформації в нашій країні відіграють світоглядну, просвітницьку, духоформуючу роль. Суспільство довідається про ситуацію в країні, спираючись на новинні зведення по телебаченню, у газетах і по радіо. Немає сумнівів у тому, що засоби масової інформації наразі володіють людськими розумами й душами. Журналіст повинен бути відповідальним за свою інформацію, публікації, творчість, перебувати у гармонії із суспільством і виражати його інтереси. Таке осмислення «вільнодумства» має бути притаманно журналістам при запереченні «вільнодумства».

Соціальна відповідальність ЗМІ безпосередньо пов'язана із виконанням контролюючої функції в системі соціального управління. Позитивним прикладом виконання даної функції може служити діяльність західних засобів масової інформації, що докладно інформують громадськість країни про діяльність законодавців. Читач довідається не тільки, за що голосує той

або інший сенатор або конгресмен, але і яку зарплату одержує і якими привілеями користується обранець народу. Подібна інформація не є державним секретом і не ховається від виборців, навпаки, її утаювання розглядається як спроба ввести в оману громадськість. Таким чином, ЗМІ успішно виконують функції контролера, а конгресмени, що дорожать своїм іменем, не прагнуть надавати пресі привід для скандалів. Невиконання пресою своєї контролюючої функції або виконання її в перекрученому вигляді, приводить до негативних наслідків.

Засоби масової інформації повинні бути об'єктивні, принципові й нести моральну й соціальну відповідальність за всі повідомлення, які суспільство бачить, читає й слухає.

В ряді європейських країн, наприклад, для ефективного виконання контролюючої функції ЗМІ й можливостей контролювати безмежний вплив, вдаються до послуг «омбудсменів». У цьому випадку засоби масової інформації наймають редакційного критика, який вислухує скарги громадськості та або публікує, або передає в ефір її судження. Ще один ефективний спосіб - створення громадських рад, які на своїх засіданнях заслуховують скарги громадськості на ЗМІ, потім виносять вердикти, які, хоча й не мають сили закону, широко тиражуються. Одним з найдійовіших способів є закон про відповідальність за наклеп. У США, наприклад, громадянин може вимагати у того або іншого ЗМІ компенсацію, якщо наклеп буде доведений у суді. Проблеми зі здійсненням цієї функції ЗМІ породжені простим протиріччям: усім ясно, що нескінченна свобода шкідлива, але мало хто любить, щоби його контролювали.

Інформація, що поширюється через ЗМІ, відіграє ключову роль у формуванні та підтриманні спільної ціннісно-нормативної основи, визначаючи, пропонуючи подальший хід думок та мислення. Ціннісно-регулююча функція проявляється не лише через зміст повідомлень, але й через їх відбір, інтерпретацію, розташування та спосіб подачі. Дослідження аудиторії свідчать, що частина споживачів прагне формувати власні

судження, опираючись на різні джерела інформації, тоді як інші вважають за краще приймати готові погляди, причому частка останніх у сучасному суспільстві зростає. У демократичному середовищі регулююча функція ЗМІ базується на інформуванні та концентрації уваги аудиторії на ключових подіях і проблемах. Водночас розвиток Інтернету відкрив нові горизонти свободи, дозволивши кожному висловлювати власну точку зору на різноманітних платформах. У цьому контексті значення регулюючої функції, спрямованої на створення спільної ціннісно-нормативної бази, стає ще більш актуальним.

Управлінські функції ЗМІ в сучасному суспільстві досить багатогранні й стосуються питань протидії тероризму й екстремізму; моральне виховання молоді; законність і права людини; цінності родини, людському життю й рівності статей; повага до релігійних почуттів; моральність в економіці; подолання бідності; екологічну відповідальність; проблеми інфекційних хвороб і наркоманії; поширення зброї масового знищення; діалог і партнерство цивілізацій; проблеми глобалізації й світоустрою тощо. Інформаційні канали повинні дуже відповідально ставитися до своїх соціальних функцій, але із часом цієї відповідальності недостатньо, а значить необхідно чітко стежити за законодавством у сфері регулювання ЗМІ, за духовними орієнтирами, що поширюються ними.

Враховуючи соціальне призначення журналістики, яке виражається в інформаційному забезпеченні життєдіяльності масової аудиторії й соціальних інститутів, відповідно до їхніх інформаційних потреб, слід вказати, що, слідуючи за змінами у сучасному суспільстві, відбуваються зміни й у реалізації функцій ЗМІ, у тому числі й управлінських. Змінюється сам управлінський вплив, який надається владою через ЗМІ. Усе більше використовуються різного роду психотехнології для впливу на суспільство й на суспільну думку, активно розвивається мистецтво формування образів і маніпулювання суспільною свідомістю, тому так важливо займатися вивченням функцій ЗМІ у динамічних умовах сучасного суспільства.

Висновки до розділу 1

Однією з важливих проблем сучасного журналістикознавства є проблема значення професійної етики журналіста як одного з напрямів розвитку загальної етики. На нашу думку, журналістська етика становить один з провідних напрямків етики як науки про мораль, оскільки професія журналіста стосується практично усіх сфер людської життєдіяльності, а журналіст є провідником загальнолюдських та суспільних цінностей.

Мас-медіа завжди повинні пам'ятати про свою соціальну відповідальність, використовувати точну, об'єктивну, достовірну й збалансовану інформацію для популяризації ідей світу, розвитку й співробітництва, реалізуючи свої функції.

І в теорії, і на практиці ключовим завданням засобів масової інформації є інформувати й розважати аудиторію і, зокрема, переводити соціальні конфлікти на рівень обговорення. Користуватися засобами масової інформації має право кожний, кому є, що сказати.

Важелі контролю за пресою – громадська думка, професійна етика, реакція споживача. Заборонене втручання у сферу прав особистості й життєво важливих суспільних інтересів.

Фактично концепція соціальної відповідальності встановлює моральні принципи й повторює ідеї, сформульовані в кодексах професійної етики різних медіа: засоби масової інформації повинні нести соціальну й моральну відповідальність, а якщо ні, то хто-небудь повинен змусити їх бути такими.

РОЗДІЛ 2. ТОК-ШОУ ЯК ПРОСТІР ПОРУШЕНЬ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА

2.1. Жанрові домінанти ток-шоу

В останні роки розважальні шоу-програми набули значного поширення в телевізійній публіцистиці. Проте розуміння суті будь-якого шоу розважального напрямку можливе лише в тому разі, якщо досліджені такі напрямки, як активізований психологічний контакт із аудиторією, збільшений рейтинг популярності серед глядачів, наявність розвитку форм, які надають зворотний зв'язок. У цьому сенсі можливе витлумачення терміну «контакт» як принципово нового типу відносин між телебаченням і аудиторією, в основі якого лежить їх реальна взаємодія [14]. Проте конкретна програма не лише характеризується наявністю загальної взаємодії між телебаченням та аудиторією, проте й інспірує відкриття каналів такої взаємодії, себто, пов'язана з можливістю глядачів реалізувати пробуджений нею потенціал.

Телевізійна шоу-програма є найяскравішим прикладом масової культури. Як модель у масовій культурі може виступати будь-який об'єкт, що підкоряється всім відомим принципам подібності, описаним у загальній теорії моделювання: об'єкт абстрактно вичленовується і порівнюється з іншим об'єктом, подібним до нього, за принципом «оригінал — модель».

У цьому плані можна виділити як мінімум три основні напрями побудови моделей.

1. Своєрідною моделлю (результат) і типом (процес) моделювання є масова культура в цілому, коли образи у творах масової культури тією чи іншою мірою відповідають моделям реальності.

2. Виявлення своєрідності методу моделювання в масовій культурі призводить до постановки практичних завдань із заміни та доповнення серії тотожних аналогій та аналогів новими, більш оптимальними та досконалішими варіантами.

3. В іншому плані виступає масова культура, коли вона сама є оригіналом, а пояснюють її сенс теорії ставляться до неї як моделі до оригіналу.

Розглядаючи жанрову представленість телевізійних шоу-програм можна виділити п'ять моделей: музичне шоу, ток-шоу (розмовне шоу), шоу-театр, шоу-гра, реаліті-шоу (документальне шоу). Ці моделі є основними і на їх основі може бути здійснено подальше моделювання даного виду телевізійної продукції

Класична документальна передача, що займає до години екранного часу, для масового глядачів нудна і затягнута. Для подолання кризи глядацької уваги виробники телепрограм створюють матеріал, який укладають у невеликі за часом сюжети та поєднують ці міні-сюжети в блоки, причому кожен міні-сюжет має свою експозицію, кульмінацію та розв'язку, а вся передача – це не єдина п'єса, а дещо одноактних п'єс.

Традиційна документалістика базувалася на прийомах, напрацьованих кіно, нова ж використовує швидкий темп, характерний для подачі новин, величезні можливості телевізійної техніки (наприклад, комп'ютерну графіку, супутникові телесистеми), прийоми залучення аудиторії, запозичені із розважальних тележанрів (висування на перший план «зірок-коментаторів»). До шоу-програм, у яких з'єднуються документалістика та розвага, можна віднести такі:

- коли знімальна група день у день супроводжує героя (він може бути обраний за будь-яким принципом - (професійного, вікового і т. д.), але головне - інтерес масового глядача до особистості героя, який перестає в результаті помічати операторів. Цей герой з'являється з тижня на тиждень, глядачі дізнаються про його особисте життя, переймаються до нього симпатією (або антипатією), що й забезпечує цьому типу програм постійну аудиторію;

- широке використання прийому «прихованої камери», що відверто експлуатує «інстинкт підглядання», прийом заснований на атракціоні-таємниці або атракціоні-несподіванки; свідків).

До документальних шоу належать і реаліті-шоу. Сюжетом цих програм є показ дій групи (чи груп) людей наближеної до життя обстановці. Спочатку ідея жанру передбачала відповідність передачі наступним ознакам: відсутність сценарію, подача до телеєфіру з першого дубля, участь у програмі не акторів; умови зйомок мають бути максимально наближені до реальних (в окремих випадках екстремальні ситуації, боротьба за життя).

Формат ток-шоу побудований на обговоренні проблемних питань та ситуацій, значущих для учасників; характеризується наявністю ведучого, який представляє проблему, думкою експертів та дискусійними виступами запрошеної аудиторії. Ток-шоу розрізняються за тематичною класифікацією (залежно від проблеми, що обговорюється в програмі) і за адресною спрямованістю (жіночі ток-шоу, молодіжні, сімейні, політичні тощо).

Сучасний глядач зовсім не чужий інформації, але шукає у ній, передусім, щось корисне собі, утилітарне. Розмовні шоу-програми якраз і постачають їм таку інформацію, упаковану під «легку розвагу» і засвоювану без особливих зусиль.

Специфічною особливістю програм типу «шоу-театр» і те, що основним виразним засобом, як й у театрі, є актор чи група акторів, які розігрують інтермедії. Тематичну основу цього програм становлять різні події та життєві ситуації, культурні і політичні процеси, які у суспільстві, соціально значимі великий телевізійної аудиторії. Події, що розігруються в дії акторами, укрупнюються, схематизуються, а іноді доводяться до абсурду.

Шоу як особливий тип видовищності, поєднуючись з різними естрадними жанрами та заломлюючись у телевізійній специфіці, перетворюється на музично-розважальні телевізійні шоу-програми. Нові телевізійні технології відкривають найширші можливості не тільки для створення, але й для створення естрадного номера телевізійними засобами.

За допомогою перемонтажу екранних записів тепер нерідко створюються суто телевізійні сюжети (наприклад, можна об'єднати виконавців різних країн, які ніколи не працювали разом і не зустрічалися).

Основними ігровими телевізійними формами є конкурси та вікторини. З погляду жанрово-тематичної приналежності шоу-ігор можна назвати музичні, спортивні, інтелектуальні, професійні тощо.

Гра – це розважальна програма, що дає можливість продемонструвати свою винахідливість, спритність, винахідливість. Що стосується телеігор, то вони надзвичайно різноманітні і містять величезну кількість різних елементів.

Вирізняють такі загальні ознаки моделювання різних типів шоу-програм:

I. Задум та сценарій моделюються:

1) залежно від структурних складових, що входять до нього: теми, ідеї, конфлікту, сюжетного ходу (з урахуванням специфічних особливостей телебачення, факту та художнього образу);

2) композиційна побудова багатоваріантна, що проявляється: а) у композиції сюжету (полярність, закільцьованість, ритмічний повтор, тричленність, представленість дійових осіб, ведучого, внутрішніх глядачів);

б) у композиції кадру (просторове, кольорове та звукове рішення);

3) у виборі жанру телешоу (ток-шоу, шоу-театр, музично-розважальне шоу, шоу-гра, документально-розважальне шоу), де складовими компонентами можуть бути замітка, відеосюжет, інтерв'ю, репортаж, коментар, дискусія, мініатюра, інтермедія, номер, кліп, різноманітні типи ведення програми, телевізійні заставки;

4) залежно від адресності телеаудиторії.

II. Організаційно-методичні умови створення телешоу моделюються залежно від таких положень:

1) ініціації створення телешоу – особистого чи соціального замовлення;

2) економічного забезпечення;

- 3) робочого плану створення програми;
- 4) принцип відбору учасників;
- 5) образного рішення знімального майданчика (декорацій, світлового оформлення, спецефектів);
- 6) технічних умов зйомки та монтажу програми.

На сучасному телебаченні шоу-програми представлені удосталь. На перший план у них виходить функція розваги, рекреації, невинувато відтіснивши всі інші відомі функції. Але саме рекреація дозволяє впливати на аудиторію не через рефлексію (як у політичних, новинних, інших програмах), а через емоції, що сприяє кращому засвоєнню змістовного матеріалу, розвитку інтересу до того, що становить «серцевину» інформації, стимулює естетичний початок людини і, зрештою, просто дає можливість психологічного розслаблення, відпочинку, релаксації.

2.2. Провокативність та маніпулятивність як характерні ознаки дискурсу ток-шоу

Ток-шоу – це формат телевізійного продукту, який полягає в спостереженні за діями, вчинками та емоціями реальних людей у повсякденному житті або в спеціально змодельованих ситуаціях [7]. Ток-шоу характеризуються такими особливостями:

- залученням до зйомок звичайних людей замість професійних акторів;
- акцентуванням уваги на поведінці та емоційних реакціях учасників;
- відсутністю жорсткого сценарію, хоча іноді реалізуються попередньо визначені умови, без втручання у природну поведінку людей;
- використанням документального стилю зйомки;
- драматичним розвитком сюжету;
- глибоким психологічним осмисленням подій (у більшості випадків) [13].

Американські дослідники С. Мюррей та Л. Оллуетт запропонували наступну класифікацію ток-шоу, враховуючи їхні форматні особливості:

- документальні ігрові шоу (game-docs) – побудовані на ідеї змагання та виживання (наприклад, «Великий брат»);
- дейтінг-шоу – спостереження за процесом побудови романтичних стосунків («Холостяк»);
- шоу перевтілення (мейковер) – демонстрація змін, які можуть стосуватися як зовнішнього вигляду учасників («Extreme Makeover»), так і їхніх речей, наприклад, квартири («По хатах»), чи автомобіля («Тачку на прокачку»);
- «мильні документалки» (docusoaps) – відтворення повсякденного життя звичайних людей у розважальному або драматичному форматі («The Real Housewives»);
- талант-шоу – демонстрація звичайними людьми своїх здібностей у змаганнях за певний приз («Got Talent»);
- судові шоу – відображення судових процесів («Судові справи»);
- ток-сітками – інтерпретація реальних подій за певними постановочними правилами («The Osbournes»);
- шоу за участю зірок – наприклад, танцювальні змагання («Танці з зірками») [40, с.23-43].

Однак зазначена класифікація вже не охоплює всі сучасні формати ток-шоу. Зокрема, виникли змагальні програми, що не пов'язані з демонстрацією талантів («Хто зверху?»), а також шоу, які документують повсякденну діяльність представників різних професій («Cops») [28].

Люди, які беруть участь в ток-шоу, одночасно постають і як реальні особи, і як певні образи, сутність яких створюється і реалізується на перетині реальності живого життя, реальності їх вчинків і слів в ток-шоу, реальності розповідей про них інших людей і саморефлексії. Вони усвідомлюють, що одночасно діють, беруть участь в ток-шоу своїми безпосередніми і часто непередбачуваними навіть для них самих вчинками – і є (саме завдяки коментарям, але особливо – рефлексії) героями, персонажами, створюючи масмедійну і естетичну цілісність ток-шоу. Отже, позначення учасник,

гравець, герой і персонаж вступають в такі взаємини, які, власне, і оголюють механізми зрощення і трансформації різнорідних реальностей на території життя людини і визначають специфіку його іменування і самойменування.

Відбувається така цікава реакція, що демонструє (якщо дуже схематично), що учасник як реальна людина, гравець, який прагне до перемоги, виграшу, перетікає в себе героя і персонажа. Тут відбувається провокаційний в своїй непомітності і цим вкрай показовий момент трансформації реального людини в його мас-медійний та естетичний образ.

Спочатку «гра створює навколо людини особливий світ багатопланових можливостей і цим стимулює зростання активності». Але якщо у випадку із звичайною і навіть театральною грою ця теза справляє враження цілком тривіальної ідеї, то у випадку з ток-шоу справа ускладнюється і оголює справжню глибину і дослідницьку перспективність цієї ідеї.

Ток-шоу не можна актуалізувати виключно в ігровому просторі та в межах театральної культури, так само, як не можна в повній мірі відносити цей жанр ані до першого, ані до другого вимірів.

У ток-шоу учасник не тільки грає (змагається) і не тільки виявляє своїми діями таку специфіку ігрової (в тому числі і в театральному сенсі) поведінки. Гравець пам'ятає, що він знаходиться не в дійсному, а в умовно-ігровому світі», але він ще й дійсно проживає розігрувані ним же події. У цьому сенсі учасник і гравець виявляються вже не тільки синонімами і не тільки антонімами: один той самий учасник одночасно реалізує все притаманне сфері суто практичної поведінки і сфері умовно-ігрової поведінки.

Учасники ток-шоу дійсно ходять в школу, роблять домашні завдання, змінюють місце роботи, кардинально змінюють зовнішність, їдять, приходять в гості один до одного, прибирають квартири, сплять, приймають душ, подорожують до інших країн, купують одяг, роблять манікюр і зачіски, вчаться плавати, грати на музичних інструментах, травмуються.

Але через те, що це все відбувається під постійним і свідомо прийнятим публічним наглядом, під психологічним тиском виключення з проекту, програшу, ці ж дії виконуються з урахуванням умовно-ігрового світу і стають його знаками, які не втрачають своєї практичної сутності. Отже, учасник і гравець утворюють ще й оксюморонні відносини, коли особливий світ багатопланових можливостей і реалізується безпосередньо на території життя людини, і в повній мірі реалізує ідею граничних станів, ситуацій, не даючи можливості переважання жодної з реальностей.

Тут життя і її імітація, людина звичайна і самоімітуюча людина, отримують одночасно рівновеликі можливості і для їх справжнього досвідченого переживання, відчуття, і для подальшого свідомого вибору. Людина, що опинилася сам на сам із собою і зі світом, без будь-яких гарантій, але з реально пережитими в умовно-ігровому просторі ток-шоу почуттями, якісно по-іншому сприйматиме і світ культури, буде здійснювати в ньому вчинки. Якими будуть ці нові смисли і знання, погіршать вони або ж, навпаки, допоможуть подолати, гідно пережити антропологічну катастрофу, покаже тільки подальший культурний досвід.

Крім того, учасник – жива людина, що переживає все природно-культурні моменти своєї фізіології і психіки, знаходиться під постійним публічним наглядом і здійснює не тільки сюжетно значущі вчинки, які узгоджуються з її загальною поведінкою, планом дій, але і найповсякденніші.

Маються на увазі ті вчинки, яким у реальному житті ніхто особливого значення не надає, вони не є смисловизначальними: ранкові гігієнічні процедури, сніданок, незначні звички, приведення в порядок житла, речей, зведена судомою нога, забитий лікоть, невдала зачіска, мимовільне позіхання, непомічена недбалість в одязі і т. ін.

У мас-медійній та особливо естетичній реальності всі речі, предмети, вчинки (навіть найбільш непомітні і незначні з точки зору повсякденного життя) перетворюються в свої знаки саме завдяки умовності цих реальностей і складної публічності як субстанціальної суті ток-шоу.

Однак герой в ток-шоу – це і складний прояв проміжної території, що формується реальними, доступними безпосередньому спостереженню вчинками, словами конкретної людини, зверненими до інших учасників проекту, а також розповідями про нього і саморефлексії, коли сильно діє і мас-медійна реальність, і пам'ять про реальність живого життя.

Саме відібрані та змонтовані, а потім представлені на екрані факти про конкретного і реального учасника створюють його мас-медійний образ.

При цьому не всі факти і події безпосередньо відбираються для остаточної демонстрації: багато з них стають основою для коментаря та стисненого переказу про події, що відбулися, але багато взагалі розчиняються в загальному життєвому потоці. Про деякі з них можна дізнатися в проектах і документальних фільмах, знятих на матеріалах, що не увійшли в основний текст ток-шоу, а деякі так і залишаються невідомими, хоча і відіграли не останню роль в тій чи іншій події.

Отже, реальність живого життя трансформується в мас-медійну та естетичну реальність ток-шоу, не втрачаючи при цьому своєї суті. Це своєрідний антисвіт, у якому реальна людина не завжди впізнає і визнає себе. Однак тут немає і проблеми Задзеркалля, коли втрачаються причинно-наслідковим чином зумовлені зв'язки, відносини, вчинки. Швидше, у просторі ток-шоу доречно говорити про свідому конвергенцію реальності живого життя і його ж щойно створеної і прийнятої імітації, що твориться на території життя людини.

Насамперед цьому максимально сприяє мас-медійна реальність, даючи можливість людині в ток-шоу не тільки брати участь в процесі створення свого життя (змінити зовнішність, відчувати себе батьком, отримати хорошу і улюблену роботу, ймовірність створення пари або сім'ї, порятунку або ж навпаки руйнування шлюбу), але і в процесі вибору, навіть певного роду моделювання свого образу з усіма похідними наслідками.

2.3. Закономірності розвитку жанру ток-шоу в українському телевізійному просторі

Ток-шоу є одним із форматів розважального телебачення, який передбачає обговорення визначеної теми, ініційованої ведучим, за участю одного або кількох запрошених гостей. Характерною ознакою цього формату є залучення студійної аудиторії, якій надається можливість ставити запитання чи висловлювати власну думку. Сам термін «ток-шоу» (від англ. «talk-show») буквально означає «розмовний показ», що відображає основну концепцію цього виду програм [22, с.70].

До України жанр ток-шоу прийшов у 1990-х роках під час появи приватних телеканалів та можливості висловлювати свою думку всупереч партійній риториці.

Особливого сплеску жанр ток-шоу отримав на межі 1990-х та 2000-х років, коли на шоу почали все частіше приходити політики. Одним із найбільш резонансних моментів тих часів була дискусія на політичному ток-шоу “Епіцентр” на телеканалі “1+1” між Георгієм Гонгадзе та тодішнім президентом України Леонідом Кучмою. Надалі жанр ток-шоу лише посилювався, в основному на політичну тематику. Серед усіх таких шоу виділялася програма “Шустер live” з ведучим Савіком Шустером, куди запрошувалися безліч політиків із різних політичних сил заради дискусії на болючі теми.

На початку 2010-х років почав розвиватися жанр ток-шоу на неполітичну тему та висвітлювати різні актуальні проблеми суспільства, що стосуються сімейних відносин чи інших форм комунікації між людьми. Саме тоді почала свої ефіри передача “Говорить Україна” (канал “Україна”), разом із нею також з’явилися передачі “Стосується кожного” (“Інтер”) та “Детектор брехні” (“СТБ”). Наразі після закриття шоу на каналі “Україна” на телеканалі “1+1” виходить шоу “Говорить вся країна” також із ведучим Олексієм Сухановим.

Формат можна розуміти як специфічний метод подачі аудіовізуального контенту, який має набір характерних властивостей, детально описаних раніше. У контексті телебачення виділяються три ключові підходи до організації ефіру, які можна умовно класифікувати як трансляція, адаптація та оригінальна постановка. Ці підходи відповідають трьом основним моделям взаємодії з аудиторією, що також співвідносяться з базовими категоріями телеморфології: монологічною, діалогічною та синтезованою формами. [27]. Мова йде про наступні підходи:

- Трансляційний підхід, який ґрунтується на монологічній формі подачі матеріалу, породжує групу форматів, що забезпечують передачу інформації безпосередньо від джерела до аудиторії.
- Адаптований до телепрограм серійний формат, що передбачає діалогову взаємодію, включає групу внутрішньопрограмових форматів, орієнтованих на серійність і поступове розкриття теми в межах кількох випусків.
- Постановний формат, заснований на синтетичному підході, формує групу гіпертекстуальних і кліпових форматів, які виходять за межі традиційного телевізійного продукту та активно використовують інтерактивність і багаторівневу структуру подачі [31].

Трансляційні формати, як правило, опираються на монологічну форму комунікації, що реалізується через аудіовізуальні засоби, і передбачають стильові та адресні елементи, такі як створення відчуття реальності або її імітації в теперішньому часі, єдність місця і часу дії, спонтанність, імпровізаційність ведення програми, а також формування ефекту присутності й залучення аудиторії до подій.

Трансляційний формат є базовою формою телевізійного мовлення, що відповідає монологічному способу взаємодії з аудиторією. Його найпростішим проявом є одноразова трансляція або передача, яка реалізує принцип передачі інформації шляхом подолання просторово-часової відстані

між джерелом та адресатом. Саме термін "передача" підкреслює суть цього формату — доставку змісту до глядача через трансляційний канал.

Серіал або програма як діалогічний формат забезпечує повторюваний зв'язок з аудиторією і відповідає програмному способу комунікації. Серійні формати, або серіали, формуються як періодично оновлювані набори текстів, об'єднані внутрішньою логікою та смисловими зв'язками. Їхня структура ґрунтується на принципі серійності, що відображає природний ритм повсякденного життя.

Особливості серійного формату, адаптованого до програмного середовища, відповідають рисам "мозаїчної" культури: рівність і подібність між компонентами, їх взаємодія та взаємний вплив. Завдяки цьому кожна окрема частина програми набуває нових смислових відтінків у загальному контексті. Характерними рисами таких форматів є тривалість і поступове розгортання сюжету, уривчастість і перервність розповіді з обов'язковими інтервалами між епізодами, а також повторюваність сюжетних блоків і постійних персонажів, що забезпечує впізнаваність і тематичну цілісність.

Традицію повторюваності епізодів можна простежити в літературі від часів Гомера. Телепрограма ж особливо тяжіє до серійності, представляючи собою синтагматичний потік трансляцій, що існують у вигляді періодично поновлюваних елементів. Діалог виникає в процесі очікування, відбору та оцінювання останніх глядачем.

Третій телевізійний формат, що відповідає інтерактивному та інформальному способу взаємодії з аудиторією, представлений оригінальними кліпами або гіпертекстами. Вони базуються на парадигматичних зв'язках, які принципово відрізняються від синтагматичних зв'язків, характерних для серійних форматів. У контексті комп'ютерних технологій гіпертекстом називають документи з нелінійною структурою, що забезпечує вільну навігацію між окремими елементами змісту.

У кліпі немає зв'язності, послідовності, сюжетності серійної форми. Крім того, кліпові формати — це завжди синтез різноманітних прийомів і

засобів. Гіпертекстуальність у телебаченні розкривається через взаємодію різномірних просторово-часових шарів, які можуть бути пов'язані з контентом різних телеканалів або виходити за межі реального світу, відкриваючи доступ до віртуальних чи уявних просторів. Сучасна тенденція до створення телевізійних текстів на основі гіпертексту дозволяє формувати складні, багаторівневі наративи, що кидають виклик традиційним форматам. У цьому сенсі кліп постає як концептуальний «антисеріал», який принципово відмовляється від послідовної логіки та усталених структур серійного контенту. [6]. Тоді він символізує перемогу візуального над текстовим, хаотичного над структурованим, інтуїтивного над регламентованим [3].

Сучасні дослідники відзначають зростаючу популярність гіпертекстуального підходу до організації телевізійного контенту. Інтерактивність дозволяє аудиторії не лише спостерігати за подіями, а й активно впливати на їх розвиток, що кардинально змінює традиційну лінійність програм. Глядачі можуть брати участь у формуванні ефіру, впливаючи на результати змагань (наприклад, голосування на Євробаченні), змінюючи сценарій комп'ютерних ігор або навіть формуючи поведінку ведучих і героїв. Завдяки сучасним технологіям глядачічують власні голоси в ефірі, бачать свої повідомлення чи відео, наприклад, у рубриках типу «Мобільний репортер».

Проблема підвищення якості ток-шоу на українському телебаченні залишається актуальною і вимагає суттєвих вдосконалень. Водночас розважальні програми мають важливу позитивну характеристику: вони сприяють відпочинку та емоційному розслабленню аудиторії, що є важливим аспектом їхньої популярності [15]. Велика кількість і високий рейтинг розважальних програм пояснюються тим, що молодь, зайнята роботою або навчанням, часто пов'язує свою діяльність із інформаційними технологіями. Це зумовлює потребу використовувати вільний час для перегляду програм, які сприяють релаксації, забезпечують позитивні емоції та допомагають відновити сили [39].

Телевізійний контент стає все більш фрагментованим: міжпрограмні вставки, хаотичний перехід між каналами, інтерактивність та залучення глядача до реальності поза кадром і поза ефіром – усе це підкреслює нелінійність сучасних медіа. Гіпертекстуальність тут проявляється у взаємодії різних просторово-часових рівнів, які часто виходять за межі фізичної реальності, занурюючи аудиторію у віртуальні світи, що відкриває надзвичайні можливості для створення контенту.

У зв'язку з цим дослідники часто вказують на смислову невизначеність понять «формат», «жанр» і «стиль» у сучасних ЗМІ, проте їх чітка ідентифікація є необхідною. Коректне розуміння цих категорій здатне захистити суспільство від маніпулятивних і деструктивних впливів, що є ключовим елементом інформаційної безпеки та має стати пріоритетом національної інформаційної політики.

Прорив у візуальності ХХІ століття базується на трьох ключових факторах:

1. Спрощення технічних процесів. Завдяки сучасним пристроям створення зображень стало миттєвим – достатньо одного натискання кнопки, щоб отримати результат.
2. Можливості обробки зображень. Поява технологій редагування (наприклад, програм для «фотошопу») змінює сприйняття візуальних даних: вони вже не вважаються точною копією реальності, а стають продуктом творчої інтерпретації.
3. Широкі канали трансляції. Інтернет створив нову екосистему, в якій будь-хто може не лише створювати, але й поширювати свої фото та відео. Те, що раніше залишалося в сімейних архівах, сьогодні доступне для мільйонів користувачів, перетворюючи кожного на потенційного героя чи глядача.

Ці зміни докорінно трансформували спосіб взаємодії людей із медіаконтентом, відкриваючи нові можливості для творчості та комунікації [20, с. 12].

2.4. Мотивація порушень кодексу етики журналіста в різних жанрових різновидах ток-шоу

У сучасному дискурсі терміни «етика», «мораль», «моральність», «імморальність» та «аморальність» є не лише широко вживаними, але й значно неоднозначними. З одного боку, важливість моральності для людського життя є загальноновизнаною, проте, з іншого боку, саме це поняття іноді викликає певний скепсис чи навіть відчуття перевантаження у свідомості.

Моральні питання завжди були й залишаються одними з центральних для людства. Від часів Аристотеля мислителі та філософи активно досліджували сутність моралі, моральності та етики, намагаючись осмислити їх значення. Для ясного розуміння цієї тематики необхідно чітко визначити кожне поняття та розкрити їх зміст.

Етика – це наука, що досліджує феномен моралі. Вона виходить із припущення, що мораль існує об'єктивно, незалежно від індивідуальних уявлень і суб'єктивних суджень.

Мораль – це як предмет вивчення етики, так і сукупність конкретних історичних норм поведінки, які регулюють людські відносини в межах певної культури. Вона задає універсальні правила, що визначають, як люди мають діяти, виходячи з принципів належного.

Моральність, у свою чергу, відображає найвищий рівень моральної свідомості та поведінки. Вона позначає ідеальні принципи й довершену форму моралі, визначаючи, як людина повинна діяти відповідно до високих стандартів. Моральність репрезентує сферу належного, окреслюючи еталон поведінки високоморальних людей.

Таким чином, етика виступає науковим підґрунтям для вивчення моралі, моральність же уособлює її ідеал, до якого людство прагне у своїх діях і переконаннях.

У свою чергу, імморальність – це поняття, що означає способи дії і форми поведінки людей, що відверто нехтують соціоморальними нормами і

цінностями. На рівні імморальних соціальних реакцій індивіди демонструють готовність до використання будь-яких засобів для досягнення власних цілей, прагнення вести «гру без правил», виявляють несприйняття етичних приписів, розглядають моральні норми як нескінченно жалюгідні величини, якими можна нехтувати в практичній діяльності. Для імморального суб'єкта найвищими цінностями буття виступають власне життя і добробут. Імморального характеру набувають ті соціальні відносини, в яких переважають орієнтації сторін на практичне або духовне, фізичне або ідеологічне взаємозаперечення. Ці відносини припускають расову або національну, класову або соціальну, політичну, кланову нерівність суб'єктів, що взаємодіють між собою.

Соколюк визначає аморальність як ставлення, яке характеризується зневагою до моральних норм і стандартів. Це особливий тип поведінки, що виражається в ухиленні від дотримання загальноприйнятих моральних вимог. Синоніми цього поняття включають розпуста, розбещеність, нескромність. Аморальність проявляється в безмежній вседозволеності, відсутності визнання будь-яких обмежень та небажанні звертати увагу на власну совість. [6].

Духовна історія людства являє собою одвічну боротьбу моральних підходів або, інакше, етико-світоглядних типів, що супроводжується то посиленням антагонізму, то переплетенням їх елементів в окремих релігійних і світських етичних концепціях. Відчуження сучасної людини від трансцендентних істин стало наслідком не стільки об'єктивних закономірностей науково-технічної еволюції, скільки поширення установок антиморалі.

Поняття «антимораль», що мало широкий ужиток 100-150 років тому, поступово було замінено на більш нейтральні поняття – «аморальність» і «імморалізм». Однак останні не відображають агресивну суть протилежної моралі ціннісно-нормативної системи, обґрунтування крайнього егоїзму,

відмови від совісті і честі. Це подібне до схоластичного тлумачення зла як простої відсутності добра.

Антимораль – це не просто особливості ціннісних орієнтацій і поведінки будь-якої соціальної групи, а відверто ворожа моралі, войовнича ідеологія тотальної ціннісної інверсії, яка повністю заперечує моральні цінності як в аксіологічному, так і в деонтологічному аспектах і пропагує прямо протилежні установки і зразки поведінки за допомогою софістики і неадекватного витлумачення практики. Антимораль принципово і послідовно руйнує зв'язок особистого і громадського, національного і загальнолюдського, цінностей Істини і Добра. «Логіка» антиморалі або відривається від переважної соціальної практики, або ґрунтується на завідомо неправдивих твердженнях, оголошуючи свої вигадки логічно і емпірично доведеною істиною.

Зміст антиморалі складають антицінності. Світ антицінностей, головною опорою і внутрішнім джерелом якого є антилюдяність як така і її синтез з певними нейтральними якостями або потребами людини, так само різноманітний, як і його ціннісний світ. Однак головними об'єктами атаки на мораль з боку антиморалі виступають сором'язливість, патріотизм, альтруїзм, солідарність, сім'я як союз чоловіка і жінки для виховання дітей, державний суверенітет.

Процес складання антиморалі в цілісний світогляд зайняв близько двох тисяч років. Відхід від архаїчного світосприйняття, розвиток індивідуальної свідомості приводили до абсолютизації різних сторін людської натури, породжуючи в одних випадках обґрунтування абсолютності моральних заповідей, в інших – скепсис по відношенню до них. Починаючи від епохи «осьового часу», культурні контакти Європи і Азії породили різні варіанти теоретичного світогляду, одним з яких стала антимораль, що має три найважливіших ідейних джерела.

Першим з них виступає ряд навчань і шкіл «антиморального спрямування» в античній думці. Вперше свідоме заперечення суспільної

моралі виявляється у софістів, що виходять із вторинності і несамостійності моральних настанов, що не володіють справжньою онтологічною опорою. Потім, в період еллінізму, елементи антиморалі чітко виявляються в концепціях кініків (заперечення сорому), скептиків (релятивізм і бездоказовість моральних настанов), епікурейців (гедонізм). Однак майже у всіх випадках ми маємо справу ще не з антимораллю, а лише з відносним імморалізмом.

Ще одним джерелом стала ідеологія Римської імперії. Тут мається на увазі трактування експансіонізму як «блага» для інших народів, при обґрунтуванні «права» на безжалісне насильство по відношенню до незгодних.

В якості третього джерела необхідно виділити містичні вчення і культу, в яких звичний для міфологічного світогляду баланс шанування сил добра і зла, «пропорційного» задобрювання божеств Світла і Темряви був порушений на користь не першого елемента (як в християнстві), а другого.

Поширення та розвиток антиморальних установок у період Нового часу відбувались під впливом подвійної доктрини, що використовувала поняття «гуманізм», «свобода», «розум», «демократія», «прогрес» тощо. Одночасно з акцентом на негативних аспектах і проявах традиційного суспільства, інтерпретація цих традицій як забобонів іде разом з трактуванням новизни як прогресу та істини. Однією з основних інверсій стало переміщення «добра» і «свободи» у ієрархії цінностей, що призвело до їх відриву одне від одного, що повністю відповідає базовому принципу сатанізму: «Нічого не можна забороняти і все дозволено».

В цей час в доктрині антиморалі виникли якісно нові тенденції, а саме:

1) установка на автономізацію окремих сторін людської діяльності (наприклад, політичної), що веде до розриву цілісності людського буття, запорукою якої служить мораль (Н. Макіавеллі);

2) демонстративне антихристиянство і атеїзм, заклики звільнитися від «обмежень» моралі через знищення її духовної основи – релігії. Відбувається

трансформація християнського розуміння двоїстої сутності людини як арени боротьби добра і зла в абсолютизацію лукавства, амбівалентності, внутрішньої і зовнішньої роздвоєності як підходу, згідно з яким людина – не більше ніж тварина з інтелектом.

Ціннісна криза індустріальної цивілізації відкрила дорогу закликам до радикальної переоцінки цінностей. Аргументація прихильників цієї переоцінки ґрунтувалася на змішуванні абсолютно різних сфер буття: життєвого світу людини і системного світу культури, явленого через надперсональні регулятиви. Сталося заперечення принципу колективної відповідальності, була постульована відмова бачити в будь-якому суб'єкті що-небудь інше, крім автономної особистості. Суспільство, нація (і, відповідно, можливість спільного розуміння моральних цінностей) безапеляційно оголошені чимось тимчасовим і умовним. Мораль зводиться до корпоративних інтересів або суто особистісного тлумачення. Також відбулася відмова від поширеності як критерію правильності. У перевернутій логіці і емпіриці носіїв «прогресивного» світогляду, що спекулюють на понятті «толерантність», відхилення від норми набуває набагато більшої ґрунтовності, ніж думка більшості.

«Етичним трендом» постмодернізму, який передбачає остаточний і безповоротний перехід від моральної ієрархії до вільного маніпулювання смислами, виступає рух в напрямку глобального цинізму. Натяки на високі ідеали залишаються лише в формі знущань і іронічних насмішок. Так, кінцевим сенсом заклику З. Баумана до відмови від нормативістської етики на користь якоїсь особистісної етики, до свідомої втрати звичних бінарних членувань виступає відмова від опозиції добро – зло [15].

В цьому і криється сенс «постмодерністського звільнення». Ж. Липовецький пише про настання епохи «пост-обов'язку» (*apres-devoir*), епохи «мінімалістської» моралі. П. де Ман також стверджував, що такі категорії класичної метафізики, як благо, єдине, істина більше не підтримують культуру. Єдино реальними залишаються прямі бажання

індивіда. Утопія постмодернізму начисто позбавлена творчої складової і створювалася виключно в ім'я руйнування ціннісної системи, що зберігала зв'язок з позачасовими цінностями, для майбутнього затвердження іншої ціннісної системи: системи постетичної, точніше – антиморалі.

Отже, те, що антимораль як метаідеологія представляє як раціональність, є лише зовнішньою логікою, її формою. Як зазначав К. Касторіадіс, «силогізм сучасного світу черпає свій зміст з уявного. І домінування самого силогізму, нав'язлива ідея "раціональності", відірваної від інших аспектів, створює уявну реальність другого порядку». Антимораль постійно звертається до створеної псевдореальності, щоб у деяких випадках приховати цинізм і нігілізм, а в інших – подати їх як об'єктивні та єдині можливі явища [12].

Висновки до розділу 2

Ток-шоу є форматом розважальної телепередачі, в рамках якої один або кілька запрошених учасників обговорюють тему, запропоновану ведучим. Зазвичай, у студії присутні глядачі, яким надається можливість задавати питання або висловлювати свою думку. Термін «ток-шоу» (від англ. «talk-show») буквально перекладається як «розмовний показ».

Сьогодні терміни, такі як етика, мораль, моральність, імморальність та аморальність, є широко вживаними, але водночас мають значну багатозначність. З одного боку, загальновідомо, що неможливо існувати без моралі. З іншого боку, поняття моральності іноді викликає відчуття надмірної нав'язливості в нашій свідомості. Моральні питання завжди були і залишаються одними з найбільш важливих для людини. Ще з часів Аристотеля філософи та мислителі активно досліджували сутність моралі, моральності та етики.

Проблема якості ток-шоу для українського телебачення залишає бажати кращого. Позитивним у розважальному сегменті телебачення є те, що його зміст направлений на релаксацію телеглядача.

Проблема якості ток-шоу на українському телебаченні все ще залишається актуальною та потребує значних покращень. Позитивною стороною розважальних програм є те, що вони сприяють відпочинку та розслабленню глядачів. Аналіз ток-шоу, які транслюються на українських каналах, показав, що вони орієнтовані на різні групи аудиторії. Що стосується розважальних програм, то їх велика кількість і високий рейтинг зумовлені тим, що молодь, яка працює або навчається, часто пов'язує свою діяльність з інформаційними технологіями, тому вільний час прагне заповнити програмами, які дарують розслаблення, позитивні емоції та відпочинок.

Однак, як показує практика, в українських ток-шоу часто порушуються морально-етичні норми. Це пояснюється тим, що на вибір глядачів впливають не тільки бажання розслабитися або розважитись, але й особисті інтереси, зацікавленість змістом передачі, а також час її трансляції в прямому ефірі. Виробники таких програм орієнтуються на принципи видовищності, інтриги та незвичності, щоб забезпечити високий попит серед глядачів.

РОЗДІЛ 3. ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИНИКНЕННЯ ПОРУШЕНЬ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ У ПРОГРАМІ «ГОВОРИТЬ УКРАЇНА»

3.1. Ідейно-тематичні домінанти програми «Говорить Україна»

У дослідженні було розглянуто матеріал українського ток-шоу «Говорить Україна» за 2019-2022 рр. В результаті було опрацьовано кілька десятків епізодів, у яких є певні фрагменти, що стосуються морально-етичного аспекту програми.

У шоу «Говорить Україна» розглядаються актуальні та болючі проблеми сучасності. Так, у випуску програми, що мав тему «Зникла сирота псує всім життя?» за 14 грудня 2020 року, увагу було зосереджено на такій актуальній проблемі сучасності, як сімейне насилля та абьюз, що, на жаль, досі зустрічається як у світі, так і в Україні.

Випуск розповідає про історію Наталки, яка втекла з дому в 16 років та не повернулася, а тривогу про її зникнення забила не сім'я, а викладачі в школі, де вона навчалася. Коли Наталка вийшла на зв'язок, то заявила, що втекла з дому, тому що її постійно цькували та ображали члени сім'ї (старша сестра, її чоловік та мати), через що вона не хоче з ними розмовляти.

На думку учасників шоу, найбільша проблема подібних історій у небажанні порозумітися батькам та дітям. Цьому сприяє і погані умови проживання, і незадовільне виховання дитини змалечка, і ігнорування чи намагання агресивним методом побороти шкідливі звички дитини. Через такі проблеми та чинники, діти, коли стають дорослими, починають тримати злобу на батьків та відмовляються від будь-якої спроби порозуміння, спільного консенсусу та “мирної угоди”.

У випуску було відзначено, що сімейне насилля та конфлікт “батьки - діти” не є надуманою проблемою – це справді негативно впливає як на психологічне, так і на фізичне здоров'я людини. Так, через це в Україні чимала кількість (цифра не наведена) підлітків накладають на себе руки, а батьки навіть після смерті дитини не розуміють, у чому складалося коріння

конфліктів та непорозумінь, яке в підсумку й призвело до трагічних обставин.

У програмі було зауважено, що дівчата особливо потерпають від сімейних конфліктів, бо це дуже часто викликає в них протестну культуру - бажання робити все наперекір батькам. Це може ще більше зіпсувати відносини з батьками, що ніяк не допоможе вирішенню конфлікту. Через це підлітки часто роблять певні контрверсійні дії, заради привертання до себе уваги чи заради того, аби їхні рідні відчули негативні емоції.

Підбиваючи підсумок випуску, О. Суханов звертає увагу глядачів на те, що подолання стереотипізації загалом є складним явищем, яке складно подолати шляхом державних заборон і обмежень. Для цього, на думку ведучого, необхідне подолання українським суспільством культури згвалтування й об'єктивізації, що може бути здійснене виключно членами соціуму із середини.

Автори випуску ставлять на меті визначити, яким чином конфлікт "батьки - діти" вкорінені в українській та світовій культурі. Для цього вони залучають до прикладів із професійної діяльності запрошених експертів - наприклад, психологині Олександри Литвинчук.

Прикладом успішної боротьби проти пропаганди аб'юзу в текстах музичних композицій є згадане у програмі звернення активістів до менеджменту відомої кондитерської корпорації «Roshen», у рекламі шоколаду якої було свого часу використано пісню Рассела Сіммінса «Comfortable Place». У тексті зазначеної композиції говориться про бажання дівчини ліричного героя бути приниженою, через що той смикає її за волосся та б'є по обличчю. Корпорація відреагувала на звернення, прибравши з рекламного ролику голос та залишивши лише музичний супровід.

Проте, на думку О. Суханова, такий контент у жодному разі не можна забороняти без аргументацій. Ведучий, а також експерти, яких він залучає до обговорення проблеми, вважають, що попередньо повинна бути проведена

роз'яснювальна робота, перш за все, із виконавцями, що експлуатують тему насильства над жінками.

У випуску під назвою “Інтимні експерименти зразкових батьків: що скаже поліграф?” від 1 квітня 2021 року розповідається про жінку, яка втекла з дому через домашнє насильство, але при цьому їй не вірять односельчани. Шоу веде до розв'язки історії, де викривається, що чоловік справді бив жінку та дітей.

У самому випуску фактично викривається багато проблем, таких як, наприклад, віктімблеймінг. Це різновид психологічного насильства, коли жертву звинувачують та роблять із неї причину скоєння над нею певного злочину. Дуже популярною темою віктімблеймінгу є тема сексуальне чи інші види фізичного насильства, коли аудиторія, яка недовіряє чи вороже ставиться до жертви через певні особисті упередження (гендерного чи іншого характеру), каже, що жертва “заслужила” подібне відношення до себе, або взагалі цієї ситуації не було та вона все вигадала.

Гостями шоу стають пересічні українці. Саме шоу як раз і базується на історіях звичайних українців, які не є публічними особистостями, але в житті яких сталися ті проблеми, які треба висвітлювати та охарактеризовувати, а також чекати варіанти вирішення цих проблем.

О. Суханов структурує бесіду з учасниками випуску за кількома темами для того, щоб підійти до розв'язки. Така структура загалом є характерною для всіх матеріалів зазначеного проекту, адже дозволяє систематизувати потік наданої інформації.

Так, розмова спочатку йде з жінкою, яка пішла від чоловіка. Олексій Суханов задає питання про те, яким чином це відбулося, що було причиною. Також тут пролунають деякі питання, які ми розглянемо пізніше, коли будемо висвітлювати порушення журналістської етики в даному ток-шоу.

У своїй розповіді героїня Марина каже про постійне домашнє насилля та знущання з боку чоловіка в її бік та в бік дітей. При цьому важливо

відзначити те, що О. Суханов дотримується Кодексу етики та запрошує іншу сторону конфлікту, чоловіка, також до студії.

Далі до студії приєднуються односельчани та експерти - наприклад, психологія Оксана Зайцева, яка попередньо провела опитування дітей щодо насильства в сім'ї. У підсумку було виявлено, що окрім насильства чоловіка, подружжя загалом підтримувало аморальний образ життя та змушувало дітей спостерігати за своїми статевими стосунками.

До даного висновку шоу підходило з певним сценарієм та драматургією. До самого звіту психологині було опитано декілька жителів населеного пункту, де проживає подружжя, а також висловлені думки щодо потенційного домашнього насильства. Ведучій дає можливість висловитися всім, при цьому частина учасників передачі не погоджувалася з думками Марини та вважали, що вона бреше та лише вдає із себе жертву. При цьому чимало питань викликає модерація даного випуску, про це також варто поговорити окремо.

У цілому, сюжет ток-шоу "Говорить Україна" зазвичай і проходить за подібним принципом: спочатку ми слухаємо головних героїв, у них беруть коментар запрошені експерти, далі історія поповнюється подробицями та альтернативними думками щодо конфлікту. Кульмінація випуску настає тоді, коли існує певний висновок чи спроба створити шлях для вирішення конфлікту. Програма також іноді використовує прийом, який можна охарактеризувати "відсутність висновку - теж висновок", який означає, що найкращим способом завершити випуск є відкритий фінал, у якому кожен глядач має сам зробити для цього висновки. Звісно, для того, щоб ці висновки були зроблені, глядачеві мають бути надані певні інструменти (найголовніша інформація та думки експертів щодо самої ситуації).

3.2. Провідні чинники виникнення порушень журналістської етики у програмі «Говорить Україна»

Основною проблемою, через яку виникають порушення журналістської етики в ток-шоу “Говорить Україна”, зазвичай називають сам формат.

“Говорить Україна” не пов’язане з медійними особами, вони ніколи не є учасниками шоу. За період дослідження (часові рамки 2019-2022 роки) не було жодних історій, якимось чином пов’язаних із зірками шоу-бізнесу. Програма фокусується виключно на особах, які не були б відомі широкому загалу без участі в програмі.

Ще однією проблемою є періодичність: до повномасштабного вторгнення РФ в Україну програма виходила кілька разів на тиждень. Тобто основною задачею було знаходити матеріал про певні історії, які могли б зацікавити масового глядача, про неmediateйних осіб із України, що є досить важким завданням, враховуючи те, що програма виходить в прайм-тайм.

Варіантів для зацікавлення масового глядача з таким набором даних лише декілька. Основні з них - це кричущі історії, які мають суспільний резонанс (у цьому випадку глядач буде утримуватися ексклюзивними подробицями та деталями в передачі), та не дуже медійні історії, які, утім, підіймають дуже важливі та чутливі проблеми суспільства, які варто розкривати на національному телебаченні.

При цьому неможливо не відмітити те, що в більшості випадків ведучий Олексій Суханов та загалом вся команда “Говорить Україна” максимально дотримуються норм журналістської етики навіть у дуже серйозних та делікатних справах. Справа в тому, що коли ток-шоу фактично має лише контент про кричущі історії, то дуже можливими бувають ситуації з цькування чи публічного засудження учасника передачі. Так само можна сказати про ситуації, коли провини людини не доведена, але загальний тон передачі максимально її звинувачує, а ведучій не нагадує про те, що називати людину “злочинцем” до оголошення вироку суду не можна. “Говорить

Україна” в цьому плані є ледь не зразковим ток-шоу, хоч і має приклади кричущих порушень Кодексу етики, про які ми поговоримо пізніше.

Серед усього переглянутого матеріалу найбільше вразила в позитивному ключі робота всієї команди під час випуску за 27-28 червня 2019 року про вбивство 11-річної дівчинки Даші, де підозрювався 22-річний Микола, якого пізніше визнали винним у вбивстві, але на момент запису програми вирок оголошений не був.

Ведучій програми Суханов максимально вказував на те, що Микола є підозрюваним, а не злочинцем. Також він використовував під час розмови з батьками Миколи лише підрядний спосіб, коли мова заходила про вбивство. Таким чином Суханов не порушував пункт 4 Кодексу етики, за яким щодо підозрюваних має бути неупередженість. Треба віддати належне Суханову, тому що на той момент підозрюваний зізнався у злочині, але через відсутність вироку суду злочинцем його не можна було називати.

Не менш важливою була участь експертів, які проводили дискусії, надавали професійні коментарі, іноді сперечалися між собою, але не при цьому робили це в рамках тверезої дискусії та в більшості випадків приходили до консенсусу. На той час у медіапростір як раз повернулася ідея хімічної кастрації педофілів, ця тема (так як була близька до теми випуску) була зачіплена, частина експертів виступали “за”, частина “проти”, кожен висловив свої аргументи та породив здорову дискусію.

При цьому важливо, що ані ведучій, ані експерти під час спілкування з родичами підозрюваного не дозволили собі перейти на емоції та особистості, а також заяви на кшталт “та як ви можете його захищати” тощо. Це є прямим дотриманням пунктів 9 та 10 Кодексу етики про неупередженість та плюралізм думок та можливість висловлювати думку потенційному об’єкту критики журналіста.

Таким чином випуск підняв і тему загалом насилля по відношенню до дітей, і разом із тим розповів про справді резонансну подію без навішування ярликів, упередженого ставлення та з повним плюралізмом думок та

можливістю вислухати іншу сторону. У більшості випусків “Говорить Україна” журналісти та ведучій дотримуються журналістської етики, поводяться максимально чемно та не допускають собі проявів аморальності та неповаги до учасників у будь-яких ситуаціях.

Не менш показовим є епізод від 31 травня 2021 року, де розповідається про Сергія Ушакова - киянина, який вирішив поставити рекорд про найдовший безперервний акт любові в історії України. Не дивлячись на те, що глядачі та запрошені експерти мімікою та вигуками певною мірою цькували учасника, ведучі Олексій Суханов максимально коректно задавав питання та робив це максимально серйозно без жодних проявів іронії чи сарказму.

Завдяки цьому драматургія випуску з гумористичної перейшла в більш серйозний та чутливий сценарій, набувши теми вибору собі сімейного партнера та критеріїв цього вибору. А глядач замість глумління чи зневаги до учасника може проникнутися співчуттям та обдумати серйозну проблему, про яку дуже часто не говорять.

Отже, даний формат ток-шоу має збирати кричущі історії чи чутливі проблеми ледь не щодня, при цьому утримуючи масову аудиторію біля екранів у прайм-тайм. При цьому сама передача має задля уникнення самодискредитації має вестися максимально коректно та бути майданчиком для думок, дискусій та конструктивної критики. Можемо підсумувати, що шоу не опускалося до рівня емоційних скандалів на рівні ведучого чи експертів, але при цьому іноді допускало порушення журналістської етики, про які ми поговоримо далі.

3.3. Форми порушень журналістської етики у програмі «Говорить Україна»

Проведене дослідження показало основну проблему, з якими стикаються більшість ток-шоу, в яких описуються реальні історії, які стали або навпаки, не стали медійними. Це намагання втримати глядача за рахунок

нових фактів певної історії та намагання створити дані факти якомога більш “шокуючими” та отриманню якомога більшої кількості деталей, які потім можна подати як шокуючі та такі, які глядач може побачити лише в ефірі цієї програми. Звісно, також іде акцент на те, щоб потім глядачі обговорювали ці скандали зі своїми знайомими та закликали їх також дивитися програму

Отже, треба визнати той факт, що дане ток-шоу дуже часто балансує на межі порушення кодексу етики журналіста та спробі провести журналістське розслідування. Ми вважаємо, що в даних визначеннях треба бути дуже уважним та коректним.

З одного боку, в пункті 3 Кодексу говориться, що журналіст має право проводити журналістське розслідування, якщо певні факти мають високу суспільну значущість та можуть докорінно змінити уявлення про подію. З іншого боку, в тому самому пункті 3 говориться, що журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. У ток-шоу “Говорить Україна” дуже часто дана межа порушується. Будь-які історії, які можуть бути жахливими, неприйнятними чи з позначкою “треш”, мають опинитися в даному ток-шоу. Нижче буде наведено кілька прикладів порушення журналістської етики в передачі “Говорить Україна”.

Однією з особливостей ток-шоу є розміщення інших осіб, окрім головних об’єктів ситуації, що обговорюється, у студії. Окрім глядачів, це також так звані “запрошені експерти” та учасники ситуації, які до цього не були відомі глядачеві.

Саме так відбулося під час випуску від 2 червня 2019 року про зґвалтування поліцейськими в селищі Кагарлик жінки. На той момент про цю історію було відомо масовій аудиторії, ця подія висвітлювалася в медіа кілька днів, у шоу ж додалися подробиці від осіб, що опосередковано дотичні до історії: сусід жертви, який підвіз її до поліцейської будівлі того дня, знайома жертви, яка бачила підозрюваних після потенційного зґвалтування та дружина одного з підозрюваних.

При цьому не можна не відзначити те, що до питання конфіденційності програма відноситься максимально відповідально та дотримується пункту 4 Кодексу етики, який говорить про неупередженість під час судових процесів. Так, ведучій Олексій Суханов говорить про потенційних злочинців лише в підрядному способі, а також наголошує на цьому у фразах “нібито скоїли злочин”. Також нові фігуранти даної історії говорили не на камеру: до камери вони стояли спиною, а в деяких героїв навіть був змінений голос.

Але в даній ситуації все одно виникає велика морально-етична проблема. Справа в тому, що Кагарлик не є великим населеним пунктом, станом на 2001 рік (останній перепис населення України) там проживало 13 802 особи. А на початку програми були озвучені фотографії та коротки біографії підозрюваних. На це програма мала право, тому що напередодні випуску ці дані були оприлюднені тодішнім заступником міністра внутрішніх справ України Антоном Геращенко, про це також було кілька разів згадано під час ефіру. У підсумку виходить дуже делікатна ситуація: фактично учасники передачі були замасковані, щоб їх, наприклад, не побачили глядачі передачі, які не живуть у Кагарлику, але при цьому самі жителі Кагарлика точно за наявними даними можуть ідентифікувати осіб та влаштувати так званий “суд Лінча” чи публічну травлю. Особливо це стосується дружини підозрюваного. Тобто за Кодексом етики програма все робила правильно, але не врахувала досить серйозну особливість ситуації.

Також ведучій Олексій Суханов не порушує пункт 10 Кодексу етики та дозволяє в передачі абсолютно вільно звучати обом точкам зору. Так, дружина підозрюваного в зґвалтуванні поліцейського протягом кількох хвилин дає свою версію та захищає свого чоловіка, називаючи його “занадто чесним для системи”. Далі жінка змінює тему аргументації та починає говорити, що жертва зґвалтування має певні вади характеру та проблеми. Суханов же професійно дає жінці завершити думку та додає, що якою б не була жертва, але якщо звинувачення підтвердяться, то нічого не може виправдати даний злочин.

Основні проблеми етичного характеру відуваються далі, коли команда програми намагається отримати якомога більше інформації від потерпілої та її оточення. Журналісти каналу “Україна” протягом кількох годин стояли біля будинку потерпілої та кричали через паркан про прохання когось із членів сім’ї вийти та взаємодіяти. Це наводить на думку, що дана зустріч не була узгодженою, а члени сім’ї не бажали йти на контакт. Жертву вивозили на коспіративну та нейтральну територію, де досить детально опитували разом із адвокатом та психологом.

У цей момент, на нашу думку, журналісти фундаментально порушили пункт 3 Кодексу етики. Потерпілу почали питати максимально детально, як відбувався злочин. Варто нагадати, що втручання в особисте життя виправдане тоді, коли суспільна значущість вища за особисті інтереси об’єкту розслідування.

На нашу думку, подробиці зґвалтування потерпілої не були суспільно значущими. По-перше, це не надає жодних деталей у ситуації та не розкриває її з інших боків. По-друге, потерпіла буде відповідати на подібні запитання та детально описувати процес злочину перед слідчими. На нашу думку, розкриття цих деталей на національному телебаченні на масову аудиторію шкодить потерпілій та є аморальним. Особисті інтереси та психологічний стан потерпілої в цій ситуації є важливішим за суспільний резонанс.

Єдиною причиною, яка може виправдати допит та дуже активне намагання поспілкуватися із сім’єю потерпілої навіть без їхнього схвалення цієї розмови, є бажання отримати ексклюзивну інформацію та говорити на початку передачі, що потерпіла розповіла про всі подробиці злочину. Але подібний аргумент, на нашу думку, в цій дуже чутливій історії є аморальним та не може бути релевантним з огляду на Кодекс етики журналіста.

Також ще одне порушення було зафіксоване в заголовках випусків. Звернено увагу на те, що дуже часто в заголовках використовується клікбейт, аби якомога більше людей через емоційну зацікавленість перейшли за посиланням та подивилися випуск. Наприклад, у випусках за 2-3 червня 2021

року розповідається про зґвалтування та вбивство 16-річної Марії, а сам випуск називається “Похорон красуні зупинили, бо сліди вбивства шукали”. У даній ситуації використання слова “красуня” є об’єктивацією (якби загиблим виявився хлопець, то навряд чи програма використовувала слово “красень”) та загалом недоречним в контексті історії зґвалтування та вбивства.

Конкретно в цьому випуску також була розкрита записка Марії, де вона зізнається одному з учасників передачі в коханні. Це є досить хитким питанням, але на нашу думку це не було доречним в контексті того, що про досить інтимні подробиці життя загиблої людини говориться в ефірі національного телебачення. А це можна вважати порушенням пункту 3 Кодексу етики.

Ще одним прикладом можна вважати випуск від 17 червня 2021 року під назвою “У 12 заміж? Хто відповідь за вагітність школярки?”. По-перше, у самому заголовку помічено маніпуляцію, тому що заключити шлюб у 12 років в Україні законодавчо неможливо. По-друге, під час самого випуску на екрані кілька разів з’являлася плашка так званого “тезового заголовку” з написом “Вагітна у 12”, що є прямою алюзією на відоме реаліті-шоу “Вагітна у 16”. Тобто на самому заголовку є певна дезінформація, а під час шоу з’являлася недоречна, на нашу думку, алюзія.

У самому випуску інформація подається досить контroversійно, але в рамках Кодексу етики з повним дотриманням пункту 18. Ім’я дівчини не розкривається, інтерв’ю психологині вона дає на камеру, але сидить спиною до оператора, а її голос змінений. Враховуючи те, що мати дівчини знаходиться в студії, можна стверджувати, що всі матеріали з дитиною відзняті з дозволу опікуна.

Але тема використання дитини в кадрі за таких чутливих обставин все одно буде залишатися дискусивною, тому що ми говоримо про вагітність. Безумовно, що в рамках Кодексу етики все зроблено вірно, але тут назріває питання моралі - наскільки коректно навіть частково залучати 12-річну

дитину до подібних програм та проводити опитування з психологом на камеру, яке потім буде показано на національному телебаченні широкому загалу? Чи не принесе це дитині більше шкоди та більше психологічних травм? На нашу думку, як і у випадку випуску про згвалтування в Кагарлику, подібні подробиці не є настільки серйозними, щоб транслювати відповіді дівчини в якості відеоролика, значно доречніше було б, аби її відповіді ретранслювала непрямою мовою психологиня, яка опитувала дівчинку та була присутня в студії в якості експерта.

Розглянемо знову приклад програми за 14 грудня 2020 року про Наталку, яка пішла з дому. В одному з епізодів випуску можна побачити та почути саму Наталку, що знову породжує запитання щодо порушення пункту 18 Кодексу етики, бо на початку програми зазначається, що Наталці лише 16 років, що означає, що на її показ потрібен дозвіл рідних (Наталка сирота, тому найближчих рідних, якою є молодша сестра). Враховуючи конфлікт Наталки зі своїми батьками та той факт, що частина з її сім'ї погодилася розмовляти зі студією лише телефоном, порожує питання, чи надали найближчі близькі Наталки дозвіл на показ її обличчя та голосу?

Не менш чутливим є питання модерації, тому що протилежна Наталці думка з боку старшої сестри фактично перетворилася на цькування. Наскільки доречним було допускати цей епізод на показ масовій аудиторії, залишається відкритим питанням. На нашу думку, ведучий мав би в даному випадку відповідальніше піклуватися про психологічне здоров'я 16-річної дитини, яке точно могло постраждати від булінгу з боку рідних на національному телебаченні. Не дивлячись на те, що під час розмови психологи намагалися задати старшій сестрі Олександрі запитання, які мали б розрядити обстановку, ведучий не втручався та не наказував змінювати лексику на більш цензурну та прийнятну для показу на телебаченні.

Повертаючись до випуску за 1 квітня 2021 року про домашнє насильство, варто звернути увагу на початок передачі, де О. Суханов фактично використовує вербальний клікбейт - спробу утримати глядача біля

екранів певним гучним заголовком чи тригер-словами на кшталт “жах”, “шок”, “моторошні подробиці” тощо.

Також у самому випуску присутні ознаки віктімблеймінгу, коли певна кількість односельчан використовує заяви зневіри щодо слів Марини про насильство чоловіка, не дивлячись на те, що він отримав припис не наближатися до неї. Коли одна з односельчанок говорить “Я не вірю, що він її бив”, то О. Суханов звертає на це увагу заявою: “Місцеві якось розділилися, одні вірять Марині, а інші ні”. Тут є певне порушення балансу. З одного боку Суханов намагається дотримуватися пункту 10 Кодексу етики, надаючи можливість почути обидві точки зору. При цьому, на нашу думку, більш логічним варіантом було б також нагадати про існування віктімблеймінгу як явища.

Також до віктімблеймінгу частково повертаються, коли в студію запрошують ще одну односельчанку, яка говорить про те, що про домашнє насильство в тій сім’ї не може йти й мови, тому що пара занадто довго прожила разом. У цей момент також варто було б зазначити, що даний аргумент не є релевантним, а фраза “чого не пішла раніше?” також є проявом неповаги до людини та віктімблеймінгу.

Також у випуску ніяк не модерувалося питання сексизму, тому що одна з учасниць студії звинуватила Марину в тому, що та ходила вдома без бра та в короткій спідниці, імпліцитно натякаючи таким чином на її аморальність та неповагу до сімейних цінностей. У цей момент, на нашу думку, ведучій також мав би перервати дану репліку та додати, що на основі подібних даних не можна робити певні висновки по особі.

І також, як і в попередніх прикладах, ток-шоу занадто сильно звертає увагу на аморальні деталі в сім’ї. У підсумку виявляється про чимало збочень колишнього подружжя та про те, що чоловік бив різними предметами своїх дітей. При цьому надаються певні подробиці, які можуть травмувати психіку глядача або банально не є суспільно корисними.

На нашу думку, проблема полягає знову в дуже пасивній модерації. Ведучий не помічає або не хоче помічати, що деякі деталі, які надають головні герої випуску, є аморальними та не мають суспільної цінності, вони не додають чогось фундаментального до вже відомих нам фактів про конфлікт. Також безперечно можна було врахувати той момент, що на шоу будуть приходити люди з дуже ексцентричною манерою висловлювань. Наприклад, перед шоу можна було провести брифінг для учасників, як саме треба поводитися на телебаченні, які слова не можна вимовляти, які подробиці та деталі теж не варті уваги масової аудиторії. Неможливо це підтвердити, але однією з версій щодо слабкої модерації є свідоме бажання мати якомога більше так званого “треш-контенту” для того, аби передача цитувалася та вірусилася якомога сильніше та швидше.

Отже, в наведених прикладах ми бачимо аморальні засоби залучення нової аудиторії та спроб утримати глядача біля екранів. Безумовно, що враховуючи кількість випусків, цей відсоток не є великим, але порушення журналістської етики в даних випусках є досить серйозними.

Висновки до розділу 3

Достатньо поширеним в ефірі вітчизняних телеканалів є жанр соціального ток-шоу, куди люди можуть звернутися, коли бажають винести свою проблему на загальне відома з метою її подальшого й швидшого вирішення. До таких шоу належить, зокрема, ток-шоу «Говорить Україна».

Наше дослідження українського ток-шоу «Говорить Україна» виявило в певних випусках відхилення від морально-етичної нормативності. Проаналізоване ток-шоу транслює широкий спектр світоглядних установок, що мають характер ознайомлення глядача з певними проблемами в основному сімейного характеру.

У ток-шоу «Говорить Україна» обговорюються проблеми, у більшості випадків у межах норм моралі та поваги до співрозмовника, але в деяких випадках ток-шоу рветься за бажанням утримати глядача та занадто

агресивно втручається в його особисте життя, створює маніпулятивні або глумливі заголовки, не враховує делікатні та індивідуальні обставини певних ситуацій.

ВИСНОВКИ

Однією з важливих проблем сучасного журналістикознавства є проблема значення професійної етики журналіста як одного з напрямів розвитку загальної етики. На нашу думку, журналістська етика становить один з провідних напрямків етики як науки про мораль, оскільки професія журналіста стосується практично усіх сфер людської життєдіяльності, а журналіст є провідником загальнолюдських та суспільних цінностей.

Мас-медіа завжди повинні пам'ятати про свою соціальну відповідальність, використовувати точну, об'єктивну, достовірну й збалансовану інформацію для популяризації ідей світу, розвитку й співробітництва, реалізуючи свої функції.

У нашому дослідженні ми розібрали та продивилися кілька десятків випусків шоу “Говорить Україна”. У більшості з них насправді підіймаються важливі та суспільно актуальні теми, дотримується регламент та журналістська етика, не допускається булінгу та цькувань. Також ведучій сумлінно дотримується пунктів 10 та 4 Кодексу етики, називаючи підозрюваного в певних злочинах саме підозрюваним та наголошує на тому, що його поки не визнали винним.

Натомість, у деяких випусках був помічений ряд проблем. Зокрема, у заголовку випуску чи на перших його секундах використовується клікбейт - використовуються тригер-слова, які закликають глядача залишитися біля екранів, але не заради того, щоб дізнатися про певну суспільно важливу проблему та шляхи її вирішення, а заради пікантних та делікатних подробиць, розголошення яких ніяк не поглибить тему, натомість може серйозно нашкодити учасникам програми.

Також журналістська етика порушується в питанні модерації контенту - гостям дозволяється говорити будь-які речі, та іноді пункт 10 Кодексу етики банально не може бути використаний, тому що замість висловлення протилежної думки учасники вживають лише образи та цькування свого

опонента. Це не допомагає вирішенню дискусії, серед позитивних наслідків має лише потенційну підвищену цитованість передачі, але на дуже сумнівних засадах, що лише зменшує довіру аудиторії до даної передачі. Ведучий не намагається підкоригувати нецензурні чи недоречні заяви есцентричних запрошених учасників, і якщо часто це можна вважати дотриманням пункту 10 Кодексу етики, то в наведених вище прикладах можна побачити, що в деяких ситуаціях це лише призводить до цькування та віктимблеймінгу.

Не менш серйозним є порушення права на приватне життя. Автори програми в деяких прикладах занадто дають та намагаються отримати максимум деталей, які, знову ж таки, не допомагають розкрити проблему, натомість можуть травмувати жертву злочину.

Дуже серйозним також є порушення пункту 18 Кодексу етики: в одному з прикладів показане висвітлювання обличчя та голосу учасниці шоу, якій не виповнилося 18 років, а також ставиться під сумнів дозвіл її близьких на участь у шоу. Також наведено приклад історії з вагітністю 12-річної дівчинки, де пункт 18 був дотриманий, але при цьому ставиться під сумнів питання моралі та того, наскільки повно можна забезпечити дівчинці анонімність, і загалом наскільки гуманно є викладати її відповіді на запитання, хай і з переробленим голосом, на національне телебачення.

На нашу думку, в деяких випадках ток-шоу “Говорить Україна” не дотримується вищезазначених пунктів Кодексу етики та має переглянути дані питання (враховуючи те, що зараз виходить те саме шоу, тільки під трішки іншою назвою та на каналі “1+1”) модерації контенту, використання неповнолітніх у шоу, клікбейту та права на приватне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артамонова І. М. Тенденції становлення та перспективи розвитку інтернет-журналістики в Україні : монографія. Донецьк : Лебідь, 2009. 416 с.
2. ВГО «Комісія з журналістської етики». Кодекс етики українського журналіста.
3. Вільчинський, Ю., Гаєвська, О., Диба, М., Загрійчук, І., Козловська, Л., Кругляк, М., Латишева, В., Мартинюк, І., Панасюк, Б., Прихода, М., Свінціцький, В., Скринник, М., Ришко, Л., Чорноморденко, І. (2014). Університетська кафедра № 3/2014. Київ: КНЕУ.
4. Гусак О. Участь редактора у створенні концепції нового інтернет-ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика*, 2014. Вип. 13. С. 198-203.
5. Додонов А.Г. Виявлення категорій і їх взаємозв'язків у рамках технології контент-моніторингу. *Вісник державної служби України*, 2006. № 4. С. 45-52.
6. Духовність як невід'ємна частина служіння Батьківщині. У Українське військо: сучасність та історична ретроспектива (с. 176). Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. 2016.
7. Етична журналістика: короткий посіб. за матеріалами тренінгів «Вивчення стандартів журналістської етики» / упоряд. С. Томіленко, Т. Бондаренко; Міжнародний фонд «Відродження», Агентство з міжнародного розвитку США. Черкаси: Медіапрофесіонал, 2017. 56 с.
8. Женченко М.І. Новітні редакторські професії в умовах конвергенції та мультимедіатизації ЗМІ. *Наукові записки Інституту журналістики*: зб. наук. пр., 2012. Т. 49. С. 142-146.
9. Журналістська освіта в Україні: світові професійні стандарти: Матеріали шістнадцятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 13-14 травня 2020 р.) / уклад.: І.Р. Жиленко, О.Г. Ткаченко. Суми: Сумський державний університет, 2020. 171 с.

10. Закон України «Про захист суспільної моралі». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 14, ст. 192.
11. Іванов В.Ф., Сердюк В.Є. Журналістська етика / В.Ф. Іванов, Київ: Вища школа, 2017. 231 с.
12. Іванов В.Ф., Сердюк В.Є. Журналістська етика. Вища школа. 2017. 231 с.
13. Ковбасенко А. Класифікація реаліті-шоу: сучасний стан і перспективи. Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації. 2016. № 3. С. 110– 113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2016_3_21
14. Ковбасенко, А. Ю. (2016). Класифікація реаліті-шоу: сучасний стан і перспективи.
15. Комова М.В. Принципи співвідношення фактів та інтерпретацій в засобах масової інформації: монографія / М.В. Комова. – Нац. ун-т Львів. політехніка. – Львів: Видво Львів. політехніки, 2012. – 250 с
16. Кононенко, Ю. С. та Джолос С. В. (2023). Абсолютизація прав людини як загроза державності та добробуту суспільства. Частина I. Загальнотеоретичні основи концепції прав людини: Критичний погляд. Серія Вісник Ужгородського національного університету Право, 1(76), 20-29.
17. Конституція України. Розділ II. Стаття 28. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
18. Крайнікова Т.С. Художньо-графічна концепція видання: до проблеми ствердження терміна. *Наукові записки Інституту журналістики: наук. журн.* К., 2010. Т. 40. С. 107-112.
19. Кривошея Г.П. Журналістика: поняття, терміни : навчальний посібник. Київ : КиМо, 2004. 205 с.
20. Лацко, Р. Є. (2015). Поняття "ліценція" в канонічному праві. Наука та освіта: новий вимір, Гуманітарні та соціальні науки, III(11), с.70.

21. М. В. Бурмака. Контактна телевізійна програма-дискусія як жанр. Інститут журналістики, 2010.
22. Михайлин І. Л. Українська журналістика: обсяг поняття / URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1678>
23. Михайлин І.Л. Основи журналістики. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. 278 с.
24. Москаленко А.З. Основи журналістики. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. 341 с.
25. Москаленко А.З. Теорія журналістики: навч. посіб. Київ: Експрес-об'ява, 2016. 335 с.
26. Назаренко, К. С. (2017). Принципи соціальної відповідальності в діяльності сучасних українських мас-медіа. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 39, 244–252.
27. Нетребя М.М. «Екстремальна» журналістика на телебаченні: етичний аспект. Держава та регіони. Серія «Соціальні комунікації». 2016. № 3. С. 114–118.
28. Нетребя М.М., Непомняща К.А. Робота журналіста в екстремальних ситуаціях. Соціальні комунікації. 2016. № 1(25). С. 93–98.
29. Подолякіна, О. В. (2021). Мовний вимір філософсько-освітнього дискурсу: тенденції розгортання у сучасних соціокультурних контекстах. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, Україна.
30. Права, обов'язки та відповідальність журналістів і громадських активістів під час виборчого процесу: метод.-практ. посіб. / [упоряд.: Буртак Софія та ін.]. Київ: Паливода А.В., 2014. 87 с.
31. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. (2024). Габітус: науковий журнал (Вип. 64). Видавничий дім «Гельветика».
32. Різун, В. В. (2008). Теорія масової комунікації: підручник для студентів галузі 0303 “журналістика та інформація”. ВЦ “Просвіта”.

33. Тимошик М.С. Видавнича справа та редагування: навч. посіб. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 224 с.
34. Тонкіх І.Ю. Критерії якості контенту інтернет-медіа. *Обрії друкарства*, 2018. № 1 (6). С. 209-217.
35. Требін, М. П. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку. 255 с.
36. Требін, М. П. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку. 255 с.
37. Федорчук А. Особливості створення інформаційних ресурсів на основі традиційних та електронних ЗМІ. *Бібліотеч. вісн.*, 2009. № 4. С. 21-25.
38. Шальман Т.М., Жанрові діалогічні форми сучасного українського телебачення: дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Тетяна Михайлівна Шальман. – К., 2006. – 212 с.
39. Шевченко В.Е. Формування концепції медійного продукту. *Образ*, 2016. Вип. 4 (22). С. 6-14.
40. Шнайдер В. Новий посібник з журналістики та онлайн-журналістики / Вольф Шнайдер, Пауль-Йозеф Рауе; [пер. з нім. В. Климченко; за заг. ред. В. Іванова]. Київ: Центр Вільної Преси: Акад. вільної преси, 2019. 357 с.
41. McQuail D. Mass Communication Theory: An Introduction. Beverley Hills, California: Sage Publications, Inc., 1987. 336 p.
42. Merriam-Webster Dictionary. Definition of the word “journalism”. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/journalism>
43. Murray S. Reality TV: Remaking Television Culture / Murray S., Oullette L. – New York: New York University Press, 2009. – 400 p.
44. Santos País, M. Комплексна стратегія проти насильства: Керівні принципи політики Ради Європи щодо комплексних національних стратегій із захисту дітей від насильства.
45. Scientific Collection «InterConf», (47): with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical

Research in Modern Science» (March 26-28, 2021). Kishinev, Moldova: Giperion Editura, 2021. 476 p.

46. Siebert F. S., Peterson T., Schramm W. Four Theories of the Press. Urbana: University of Illinois Press, 1956. 168 p.

47. SOANES, C. and STEVENSON, A. (eds.) (2005) Oxford dictionary of English. 2nd ed., rev. Oxford: Oxford University Press.

48. Swim J.K. Overt, covert, and subtle sexism: A comparison between the attitudes toward women and modern sexism scales. *Psychology of women quarterly*. 1997. № 21. P. 103-118.

49. Zietz D. Sexism in social agencies: practitioners' perspectives. *Social work*. 1976. № 21. P. 434-439.

50. Говорить Україна. URL: <https://kanalukraina.tv/programs/govorit-ukrayina>.